

مطالعه صلاحیت های حرفه ای معلمان دوره ابتدایی

فریبا کریمی^۱

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی صلاحیت های حرفه ای معلمان دوره ابتدایی انجام شد. جامعه آماری پژوهش معلمان مقطع ابتدایی شهر اصفهان به تعداد ۳۹۵۱ بودند. حجم نمونه ۳۱۰ نفر به صورت نمونه گیری تصادفی نسبی انتخاب شد. ابزار گردآوری داده ها پرسشنامه بود پایایی پرسشنامه از طریق محاسبه ضریب آلفا کرونباخ ۰/۹۶ محاسبه گردید. برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش های آمار توصیفی و آمار استنباطی (t وابسته، تحلیل عامل) استفاده گردید. پس از انجام تحلیل عامل مؤلفه های اصلی به ۱۳ دسته تقسیم شد که نامگذاری مجدد با توجه به زیر مؤلفه ها صورت گرفت. یافته های پژوهش نشان داد که بین وضعیت موجود و مطلوب صلاحیت های معلمان تفاوت وجود دارد و در کلیه مؤلفه های اصلی تفاوت معنا دار است. صلاحیت موجود معلمان در مؤلفه های فن آوری، یادگیری مادام العمر، حرفه ای، عملکردی، فکری و تدریس کمتر از سطح متوسط بود.

کلید واژه ها: صلاحیت های حرفه ای، معلم، آموزش ابتدایی.

مقدمه

یونسکو^۲ (۲۰۰۸) آموزش را کلید توسعه جوامع و مسیری می داند که افراد را برای تحقق توانایی ها و افزایش کنترل بر تصمیمات اثرگذار بر آن ها توانمندسازی می سازد. کمیسیون بین المللی یونسکو آموزش برای قرن ۲۱ معتقد است که یادگیری در سراسر زندگی و

^۱ عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان و دانش آموخته دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات
faribakarimi2005@yahoo.com

^۲ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Unesco)

مشارکت در جامعه یادگیری از عوامل کلیدی پاسخگویی به چالش های جهان به سرعت در حال تغییر است. کمیسیون مذکور بر ۴ ستون یادگیری یعنی یادگیری برای دانستن، یادگیری برای انجام دادن، یادگیری برای با هم زیستن و یادگیری برای شدن تأکید می نماید (ص ۶). جامعه امروز از فراهم نمودن اجباری آموزش به سمت تمرکز بر کیفیت آموزش و پرورش حرکت کرده و اصلاحات جدید برنامه درسی بر پرورش مهارت های فراگیران، یادگیری چگونه یاد گرفتن، توسعه برنامه درسی و استفاده از راهبردهای متنوع تدریس تأکید می نمایند. چنین تغییراتی مستلزم تغییر نقش معلم است (لی^۱ و همکاران، ۲۰۰۳). نقش معلم از مخبره کننده اطلاعات، به یاریگر فراگیری، راهنما و هم درس با دانش آموز تغییر می یابد. این نقش جدید از اهمیت مقام معلم نمی کاهد، بلکه مستلزم دانش و مهارت جدید است. در چنین محیطی، دانش آموز در فرایند یادگیری خود مسئولیت بزرگ تری را به عهده می گیرد، چرا که می بایست بجوید، بیابد، نتیجه بگیرد و دانسته های خود را با دیگران شریک شود. فن آوری اطلاعات و ارتباطات^۲، ابزارهای نیرومندی برای پشتیبانی از این سیر تحول به سوی فراگیری دانش آموز محور و نقش جدید معلم و شاگرد فراهم می کند (شمس، ۱۳۸۴)

عصر حاضر با چالش های پیچیده و بسیار در جامعه، نحوه انجام کار، برقراری ارتباط با دیگران و نحوه یادگیری ما را تحت تأثیر قرار داده است عامل اصلی و تازه در این تغییرات افزایش نقش بنیادی اطلاعات و دانش است جامعه اطلاعاتی، جامعه دانش و جامعه یادگیری اصطلاحاتی برای معرفی این دوره هستند. در پیوند بین جامعه و دانش، یادگیری عامل اصلی است. با وجود اهمیت تولید و توزیع دانش، دانش در جریان انتقال، تاریخ انقضایی دارد که بر توسعه حرفه ای^۳ و تمرین معلمی تأثیرگذار است. تغییرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه نه تنها بر دنیای اطراف معلم تأثیر می گذارد، بلکه باعث تغییر دانش آموزان، معلم و ابزارها و وسایل مورد استفاده برای تدریس می شود. در زمان حاضر، معلمان باید دانش خود را در مورد تغییرات مداوم در فرایند یاددهی یادگیری دوباره خلق کنند (وایلان^۴، ۲۰۰۷). تغییرات عمیق در ساختار، برنامه درسی و جمعیت دانش آموزی، هویت حرفه ای معلمان را دچار بحران نموده است. فقدان صلاحیت های مرتبط برای برخورد با این موقعیت جدید باعث

¹ Lee

² Information and Communication Technology (ICT)

³ Professional Development

⁴ Vaillant

شده که بسیاری از معلمان هویت حرفه ای خود را در تنگنا ببینند. علاوه بر این، فشارهای داخلی برای پذیرفتن مسئولیت های جدید توسط معلمان، بین معلومات و دانش قبلی آن ها فاصله انداخته و بحران هویت را عمیق تر و بیشتر نموده است. بنابراین هویت حرفه ای معلمان نیاز مبرم به بازسازی مجدد دارد (مورنو^۱، ۲۰۰۷). معلمان در گسترش آموزش و پرورش نقش کلیدی دارند. مهمترین عامل کیفیت کنش و واکنش هایی است که میان معلمان و دانش آموزان اتفاق می افتد. عناصر این تعامل، دانش، مهارت و حساسیت معلم از یک سو و انتظارات یادگیری، وضعیت اقتصادی و اجتماعی و ویژگی فرهنگی یادگیرندگان از سوی دیگر هستند که موفقیت یا شکست آموزش و پرورش را تعیین می کنند. بنابراین به کار گمردن توانا ترین و شایسته ترین افراد برای حرفه معلمی حیاتی ترین مسأله است، و حیاتی تر از آن برنامه های تربیت معلم و آموزش های ضمن خدمت است که با کیفیت برتر و بالاتر فراهم آیند و برای معلمان این فرصت پیش آید تا دانش و مهارت خویش را در طول دوران خدمت افزایش دهند. کیفیت هر نظام آموزشی در نهایت به کیفیت معلمان آن جامعه وابسته است (روؤف، ۱۳۷۹، ص ۴۳۷).

حرفه ای شدن معلمان بر جنبه های تکنیکی و حرفه ای تدریس و ارتقاء موقعیت اجتماعی حرفه معلمی متمرکز است. حرفه ای شدن فرآیندی است که به وسیله آن انجام یک حرفه یا شغل مستلزم داشتن مهارت های ویژه ای می شود. معلم حرفه ای باید درک عمیق تری از دانش محتوایی، رشد کودک، سبک های یادگیری، راهبرهای تدریس و مجموعه ای جدید از ارزش ها همراه با احترام به تفاوت های فردی، همکاری با همکاران و گرفتن بازخورد مداوم از تدریس و قابلیت هدایت و تغییر و ارتباط مؤثر داشته باشد. رویکرد های جدید در تربیت و آموزش مداوم معلمان، براساس توسعه مفهوم رویکرد سیستمی به آموزش، در نظر گرفتن تدریس به عنوان فعالیت حرفه ای و سیاست های حمایت کننده توسعه حرفه ای به وجود آمده و آموزش نیاز مداوم زندگی حرفه ای معلمان شده است (وایلان^۲، ۲۰۰۷). آسیب ها و موانع بازدارنده در ارتباط با انتخاب و جذب معلم، منزلت، جایگاه و مسئولیت های معلم، حفظ و نگهداری، ارتقا و رفاه معلم، سطح تخصصی و حرفه ای معلم، و تربیت ضمن خدمت عبارتند از:

^۱ Moreno

^۲ Vaillant

- نداشتن سیاست های اصولی برای حفظ، نگهداری و ارتقای کیفی و شغلی نیروی انسانی از جمله معلمان در آموزش و پرورش

- گزینش و جذب نیروهای با بنیه علمی و تخصصی ضعیف، بی علاقه و حتی در مواردی نامناسب از طریق سرباز معلم، حق التدریس و...

- ضعف معلمان در مهارت های حرفه ای ۱ و روش های نوین تدریس

- پایین بودن سطح علمی و حرفه ای در مدیریت و رهبری کلاس درس

- عدم برخورداری از آموزش مداوم و نبود زمینه مناسب برای یادگیری مداوم و تبادل اطلاعات و تجربیات با همکاران

- مقاومت در مقابل روش های نوین آموزشی ناشی از برخوردار نبودن از آموزش های لازم (صافی، ۱۳۸۵، ص ۷۸). در تاریخ آموزش و پرورش ایران، معلمان پس از استخدام، به رغم تمامی کاستی های نظام استخدامی، روانه کلاس درس شده اند و کمتر صلاحیت های آنان از ابعاد حرفه ای و تخصصی و روابط انسانی سنجیده شده است و فقط آموزش های کوتاه مدت موردی براساس تغییر محتوای برخی کتب یا آموزش های درازمدت ضمن خدمت با محتوای حجیم آموزشی، فاقد کارآیی و نامتناسب با نیازهای دانش آموزان به آنان ارائه شده است که با گذشت زمان دانش و آموخته های اولیه ناکارآمد شده، همه ساله با روش ها و شیوه های تکراری به تدریس ادامه می دهند (شعبانی، ۱۳۸۳، ص ۱۲۵).

در فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۱ دولت جمهوری اسلامی ایران طی تقدیم دو لایحه به مجلس شورای اسلامی ارتقای علمی و حرفه ای معلمان و نیروی انسانی وزارت آموزش و پرورش را از طریق گذراندن دوره های ضمن خدمت بلند مدت و کوتاه مدت به صورت حضوری، غیر حضوری، پودمانی با همکاری وزارت علوم تحقیقات و فن آوری و سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، به اجرا درآورد تا نیروی انسانی وزارت آموزش و پرورش از طریق برگزاری آزمون و مسابقات استخدامی نظیر ادواری و ... از بین فارغ التحصیلان داوطلب دانشگاه ها تأمین شود. همچنین در همان لوایح پیش بینی شده است که وزارت آموزش و پرورش موظف به ایجاد مرکز سنجش صلاحیت های حرفه ای معلمان در وزارت آموزش و

¹ Professional Skills

پرورش به منظور تعیین نیازها و صلاحیت های حرفه ای^۱ مشاغل آموزشی و پرورشی شده است که براساس معیارها و ضوابط استاندارد هر پنج سال یک بار معلمان را مورد ارزیابی قرار داده و به افراد واجد شرایط، گواهی صلاحیت حرفه ای اعطا کند. تدریس معلمان در کلیه دوره ها منوط به داشتن گواهی مذکور است معلمان طبق کسب صلاحیت های مختلف در چهار رتبه علمی طبقه بندی می شوند و معلمان رتبه چهارم، نشان درجه سه آموزش را دریافت می کنند (صافی، ۱۳۸۲، ص ۳۶-۳۷). با توجه به آنچه گفته شد در پژوهش حاضر صلاحیت های حرفه ای معلمان دوره آموزش ابتدایی مورد بررسی قرار گرفته است.

پیشینه پژوهش

صلاحیت معلمی، مجموعه شناخت ها، گرایش ها و مهارت هایی است که معلم با کسب آن ها می تواند در جریان تعلیم و تربیت به پرورش جسمی، عقلی، عاطفی، اجتماعی و معنوی فراگیران کمک کند. صلاحیت های معلمی را می توان در سه حیطه صلاحیت های شناختی^۲، صلاحیت های عاطفی^۳، صلاحیت های مهارتی^۴ طبقه بندی نمود. منظور از صلاحیت های شناختی مجموعه آگاهی ها و مهارت های ذهنی است که معلم را در شناخت و تحلیل مسائل و موضوعات مرتبط با تعلیم و تربیت توانا می سازد. صلاحیت های عاطفی، مجموعه گرایشات و علایق معلم نسبت به مسائل و موضوعات مرتبط با تعلیم و تربیت است و صلاحیت های مهارتی به مهارت ها و توانایی های علمی معلم در فرآیند یادگیری مرتبط می شود از مجموعه صلاحیت های سه گانه، صلاحیت تأثیرگذاری بر دانش آموز حاصل می شود (ملکی، ۱۳۸۴، ص ۱۱-۱۴).

هانتلی^۵ (۲۰۰۸) قابلیت های معلمان را در سه زمینه دانش حرفه ای، عمل حرفه ای و تعهد حرفه ای دسته بندی کرده است. دانش حرفه ای شامل دانش محتوا، شناخت دانش آموز و آگاهی از تدریس و یادگیری است عمل حرفه ای از طراحی یادگیری، ایجاد محیط یادگیری و سنجش و ارزشیابی یادگیری تشکیل شده است و تعهد حرفه ای، یادگیری حرفه ای، مشارکت، رهبری، ارزش ها، ارتباطات و اخلاقیات را شامل می شود.

^۱ Professional Competencies

^۲ Cognitive Competencies

^۳ Affective Competencies

^۴ Skill Competencies

^۵ Huntly

کاستر ۱ و همکارانش (۲۰۰۵) صلاحیت های معلمان را به پنج دسته اصلی و زیر مجموعه های آن ها تقسیم می کنند که عبارتند از: ۱- دانش تخصصی شامل: داشتن اطلاعات لازم در زمینه دانش تخصصی، توسعه و به روز نگه داشتن آن ۲- ارتباطات شامل: برقراری ارتباط با دانش آموزان با داشتن پیشینه مختلف، هدایت انجام وظایف، تحلیل و روشن سازی دیدگاه های دانش آموزان ۳- سازماندهی شامل: تعیین سیستم عملکرد دانش آموزان، مدیریت زمان و تنظیم برنامه درسی مطابق اهداف سازمانی ۴- پداگوژی چهار عامل را در برمی گیرد که عبارتند از: کمک به دانش آموزان و تعیین نیازهای یادگیری، تنظیم برنامه درسی براساس نیاز دانش آموزان مختلف، طراحی فعالیت هایی برای تسهیل یادگیری و رشد فراگیران، استفاده از فن آوری اطلاعات در تدریس ۵- صلاحیت رفتاری شامل: داشتن رویکرد دموکراتیک، نگرش پیش کنشی، کنجکاوی در مورد تازه ها، صداقت و درستی به نظر گرن ۲ و گیل ۳ (۲۰۰۶) معلمی اثربخش است که باور دارد تمام دانش آموزان می توانند موفق شوند و انتظارات بالایی برای آن ها در نظر می گیرد. اجتماعات یادگیری در کلاس تشکیل داده و با خانواده دانش آموزان ارتباط برقرار می کند، در حال یادگیری است و آموزش را با نیاز دانش آموزان تطبیق می دهد، مهارت ها و دانش فراگیران را باور دارد و از آن در آموزش استفاده می نماید، نظارت بر خود و عقاید و عملکردش داشته و از سوء گیری و پیش داوری پرهیز می کند.

عابدی (۱۳۸۲) در پژوهشی سطوح سه گانه آرمانی، رسمی و تجربه شده برنامه درسی تربیت معلم را مورد بررسی قرار داده است. مجموعه توانایی ضروری تدریس در چهار مقوله کلی جلب و حفظ توجه، ارائه درس، ارزشیابی و کلاس داری دسته بندی شده است. نتایج بررسی برنامه های تربیت معلم نشان داد که کتابهای تربیتی تربیت معلم تنها به بخش ناچیزی از توانایی های تدریس اشاره های گذرا داشته اند همچنین فارغ التحصیلان دوره تربیت معلم در مؤلفه های مهم تدریس عملکرد ضعیفی داشته و توانایی های بنیادی تدریس به دلیل ضعف برنامه درسی مدون و سایر شرایط به مرحله اجرا در نیامده اند.

¹ Koster

² Grant

³ Gillette

یافته های دانش پژوه (۱۳۸۲) نشان داد که معلمان در برخی از راهکارهای تدریس، مانند فنون پرورش مهارت های عملی، نارسایی هایی وجود دارد. این نارسایی ها در هر پنج مقوله ایجاد آمادگی و انگیزه، اجرا و آزمایش، پرسش و پاسخ، جمع بندی و نتیجه گیری، ارزشیابی پایانی و تعیین تکلیف و تحقیق بیشترین درصد رفتارهای مورد بررسی در معلمان را تشکیل می دهد که یا مشاهده نشده یا به طور نارسا انجام گرفته است. معلمان مطالب درسی را با زندگی واقعی دانش آموزان کمتر ربط می دهند و به جای آن که راهنمای دانش آموزان را به فرضیه سازی و تفکر علمی و حل مسأله وادارند، اغلب سعی می کنند محتوای برنامه را با روش های غیرفعال و سنتی به ذهن دانش آموزان منتقل کنند. معلمان از برخی اصول و راهکارهای تدریس که تسهیل کننده فرآیند یاددهی - یادگیری هستند آگاهی کافی ندارند یا فرصت اجرای آن را در کلاس درس پیدا نمی کنند. نتایج پژوهش دانش پژوه و فرزاد (۱۳۸۵) در زمینه ارزشیابی مهارت های حرفه ای معلمان دوره ابتدایی نشان داد که معلمان ابتدایی برخلاف آن که در کلیات تدریس از مهارت نسبی برخوردارند، اما در اجزای مهم تدریس با برخی نارسایی های جدی مواجه اند. در فعالیت های آموزشی کلاس درس، به هدف های مهارتی، کمتر از هدف های دانشی و نگرشی توجه می کنند. اکثر آنان پایبند الگوهای سنتی آموزش هستند و از فن آوری اطلاعات^۱ و روش های فعال به صورت محدود استفاده می کنند. نتایج تحقیق نشان داد که معلمان مورد مطالعه در برخی از جنبه های اساسی مانند استفاده از شیوه های فعال تدریس و روش حل مسأله که در نظریه های نوین آموزشی مانند روان شناسی شناختی و روان شناسی سازنده گرا مطرح است توجه کافی مبذول نمی دارند. روش تدریس آنان بیشتر معلم محور است تا دانش آموز محور، به عبارت دیگر به روش های فعال تدریس که مستلزم برانگیختن دانش آموزان به فعالیت کلاسی است چندان بهایی نمی دهند و در دست یابی به هدف های مهارتی موفق نبوده اند.

هانتلی^۲ (۲۰۰۳) در پژوهش کیفی صلاحیت معلمان را در ۶ دسته آماده سازی مناسب (برنامه ریزی و سازماندهی کلاس)، داشتن دانش پایه عمیق جهت تسهیل یادگیری، استفاده از راهبردهای مختلف مدیریت رفتار فراگیران، برقراری ارتباط مؤثر با ذینفعان مدرسه، حرفه ای عمل کردن و خود آگاهی طبقه بندی نمود.

^۱ Informational Technology

^۲ Huntly

هونگ^۱ و همکاران (۲۰۰۸) ناهماهنگی بین صلاحیت های تربیت معلم پیش از خدمت و صلاحیت های مورد نیاز تدریس معلمان ضمن خدمت را مورد بررسی قرار دادند. با استفاده از تحلیل عامل صلاحیت های معلمان در ۶ دسته اصلی توانایی فکری، سیستم ارزشها، مهارت های بین فردی، توانایی مدیریت، توانایی های حرفه ای و ویژگی های شخصیتی دسته بندی شد. نتایج پژوهش تفاوت قابل ملاحظه بین نظر معلمان در مورد صلاحیت های تربیت پیش از خدمت معلمان و نیازمندی های شغلی معلمان در حال خدمت نشان نداد. بیش ترین تفاوت بین سه گویه مدیریت ریسک، تفکر پیش کنشی و تفکر منطقی بود که این صلاحیت ها در طول دوره تربیت معلم به اندازه کافی و مورد نیاز حرفه معلمی، توسعه داده نشده است. هدف از انجام این پژوهش شناسایی صلاحیت های حرفه ای معلمان دوره ابتدایی و مقایسه وضعیت موجود و مطلوب بود. سئوالات پژوهش عبارتند از:

- ۱- مؤلفه ها و عناصر صلاحیت های حرفه ای معلمان دوره ابتدایی کدام است؟
- ۲- صلاحیت های حرفه ای معلمان دوره ابتدایی با عنایت به این مؤلفه ها و عناصر چگونه است؟
- ۳- آیا بین وضع موجود و مطلوب صلاحیت های حرفه ای معلمان تفاوت وجود دارد؟

روش

روش پژوهش حاضر توصیفی از نوع پیمایشی است.

آزمودنی ها: جامعه آماری این پژوهش معلمان مقطع ابتدایی شهر اصفهان در سال تحصیلی ۸۸-۸۷ به تعداد ۳۹۵۱ بودند که از بین آن ها تعداد ۳۱۰ نفر با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای نسبی انتخاب شده اند.

ابزار: ابزار مورد استفاده پرسشنامه محقق ساخته بود که با ۹۸ گویه در قالب ۹ مؤلفه اصلی آموزشی، علمی، رفتاری، اجتماعی، فکری، مدیریتی، اخلاقی، حرفه ای و فن آوری، صلاحیت های معلمان را در دو وضع موجود و مطلوب می سنجید. روایی محتوایی پرسشنامه توسط صاحب نظران مورد تأیید قرار گرفت و پس از تأیید روایی، پایایی پرسشنامه پس از اجرای آزمایش بین ۴۵ نفر از معلمان به وسیله ضریب آلفای کرانباخ ۰/۹۶ محاسبه گردید.

¹ Hong

شیوه تجزیه و تحلیل داده ها: جهت تجزیه و تحلیل نتایج و دسته بندی مؤلفه ها از تحلیل عاملی و برای مقایسه وضع موجود و مطلوب از آزمون t وابسته با استفاده از نرم افزار SPSS ۱۶ استفاده گردید.

یافته ها

سؤال اول پژوهش: مؤلفه ها و عناصر صلاحیت های حرفه ای معلمان در دوره ابتدایی کدام است؟

در پاسخ به سؤال اول پژوهش، پس از مطالعه و مرور ادبیات مربوط به صلاحیت های معلمان و مبانی نظری (نظریه ها، رویکردها، مدل ها و چارچوب ها) تعداد ۱۲۰ مؤلفه شناسایی شد که پس از حذف مؤلفه هایی که هم پوشی داشتند در نهایت ۹۸ صلاحیت شناسایی گردید که در ۹ مؤلفه اصلی آموزشی، علمی، شخصیتی، اجتماعی، فکری، مدیریتی، اخلاقی، حرفه ای و فن آوری دسته بندی شد.

سؤال دوم پژوهش: صلاحیت های حرفه ای معلمان در دوره ابتدایی با عنایت به این مؤلفه ها و عناصر چگونه است؟

به منظور پاسخگویی به این سؤال پرسشنامه ای با ۹۸ گویه در دو وضعیت موجود و مطلوب تهیه شد. تحلیل عاملی بر روی هر کدام از مؤلفه ها به روش تجزیه به مؤلفه های اصلی^۱ و با چرخش واریماکس^۲ انجام شد که مؤلفه های اصلی از ۹ مؤلفه به ۱۳ مؤلفه تغییر یافت و براساس زیرمؤلفه ها نامگذاری گردید که عبارتند از: صلاحیت های آموزشی (۹ زیر مؤلفه)، تدریس (۹ زیر مؤلفه)، علمی (۱۰ زیر مؤلفه)، رفتاری (۱۰ زیر مؤلفه)، شخصیتی (۶ زیر مؤلفه)، اجتماعی (۹ زیر مؤلفه)، فکری (۸ زیر مؤلفه) صلاحیت های مدیریتی (۱۰ زیر مؤلفه)، عملکردی (۶ زیر مؤلفه)، اخلاقی (۶ زیر مؤلفه)، حرفه ای (۶ زیر مؤلفه)، یادگیری مادام العمر (۳ زیر مؤلفه) و فن آوری (۶ زیر مؤلفه). بیشترین بار عاملی در مؤلفه آموزشی مربوط به داشتن قدرت بیان (۰/۷۵۴) و کمترین بار عاملی مربوط به مهیا نمودن محیط جذاب و بانشاط (۰/۴۸۶) و در مؤلفه تدریس بیشترین بار عاملی مربوط به آشنایی با روشهای مختلف تدریس و به کارگیری آن ها و کمترین توانایی تدارک موقعیت های مسأله محور (۰/۴۷۶) است.

^۱ Principal Components

^۲ Varimax

بیشترین بار عاملی در مؤلفه صلاحیت علمی توانایی برقراری ارتباط بین رشته های مختلف (۰/۸۱۲) و کمترین مربوط به آشنایی با روش های مختلف ارزشیابی و نقاط ضعف و قوت آن ها (۰/۶۵۹) است. بیشترین بار عاملی در مؤلفه رفتاری، حمایت و پشتیبانی عاطفی از دانش آموزان (۰/۸۲۵) و کمترین مربوط به رفتار توأم با احترام و ادب با دیگران (۰/۵۵۲) است. در مؤلفه شخصیتی بیشترین بار عاملی مربوط به جسارت در بیان مفید و اثربخش نظرات (۰/۸۷۵) و کمترین بار عاملی مربوط به داشتن خلق و خوی خوش (۰/۵۷۶) بود. بیشترین بار عاملی در مؤلفه صلاحیت اجتماعی مربوط به مهارت های بین فردی (۰/۷۸۴) و کمترین بار عاملی مربوط به توانایی انجام کار گروهی (۰/۵۶۹) بود. بیشترین بار عاملی در مؤلفه صلاحیت فکری مربوط به تفکر خلاق (۰/۸۳۹) و کمترین بار عاملی مربوط به تفکر تحلیلی (۰/۶۹۷) است. بیشترین بار عاملی در مؤلفه مدیریتی مربوط به خودراهبر نمودن فراگیران در یادگیری (۰/۶۹۸) و کمترین بار عاملی مربوط به تنظیم انتظارات رفتاری و برقراری نظم و انضباط (۰/۴۵۷) بود. در مؤلفه عملکردی بیشترین بار عاملی مربوط به توانایی تبدیل مدرسه به سازمان یادگیرنده (۰/۸۱۴) و کمترین بار عاملی مربوط به فراهم نمودن زمینه کار گروهی (۰/۵۶۱) است. بیشترین بار عاملی در مؤلفه صلاحیت اخلاقی مربوط به صداقت و درستی (۰/۷۶۴) و کمترین بار عاملی مربوط به داشتن رفتار دموکراتیک (۰/۴۲۲) بود. در مؤلفه صلاحیت های حرفه ای بیشترین بار عاملی مربوط به پرداختن به پژوهش کلاسی (اقدام پژوهی) (۰/۸۴۸) و کمترین بار عاملی مربوط به مشارکت مؤثر در گروه های تخصصی و آموزشی (۰/۵۳۴) بود. در مؤلفه یادگیری مادام العمر بیشترین بار عاملی مربوط به مشارکت در توسعه حرفه ای (۰/۸۸۲) و کمترین بار عاملی مربوط به یادگیری مادام العمر (۰/۵۲۲) است. در مؤلفه صلاحیت فن آوری بیشترین بار عاملی مربوط به استفاده مؤثر از رسانه های آموزشی (۰/۸۵۵) و کمترین بار عاملی مربوط به سواد فن آوری (آشنایی با نرم افزارها و سخت افزارهای مختلف آموزشی) (۰/۷۰۰) بود. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل اطلاعات نشان داد که بین وضعیت موجود و مطلوب صلاحیت های معلمان در تمام مؤلفه ها تفاوت وجود دارد. وضع موجود صلاحیت های معلمان به ترتیب میانگین، مؤلفه های اخلاقی، رفتاری، اجتماعی، آموزشی، شخصیتی، مدیریتی، علمی، تدریس، عملکردی، حرفه ای، فکری، یادگیری مادام العمر و فن آوری بود و در ۶ مؤلفه انتهایی صلاحیت معلمان کمتر از حد متوسط است.

صلاحیت ها به ترتیب مطلوبیت از نظر معلمان، صلاحیت های اخلاقی، یادگیری مادام العمر، مدیریتی، رفتاری، اجتماعی، فن آوری، عملکردی، علمی، آموزشی، حرفه ای، شخصیتی، تدریس و فکری بودند. جدول ۱ بالاترین و پایین ترین میانگین کسب شده در هر مؤلفه را نشان می دهد. میانگین وضعیت موجود و مطلوب صلاحیت های معلمان به تفکیک مؤلفه های اصلی در جدول ۲ آمده است.

جدول ۱- مقایسه بالاترین و پایین ترین میانگین صلاحیت های معلمان در هر مؤلفه

صلاحیت	حدود میانگین	گروه	میانگین
آموزشی	بالاترین	مهارت پرسش و پاسخ	۳/۵۹
	پایین ترین	مهیا نمودن محیط جذاب و با نشاط	۲/۸۳
تدریس	بالاترین	توجه به فرآیند و نتیجه در ارزشیابی فراگیران	۳/۲۵
	پایین ترین	تهیه طرح درس (طراحی آموزشی)	۲/۴۸
علمی	بالاترین	آشنایی با روش های مختلف ارزشیابی و نقاط ضعف و قوت آن ها (داشتن دانش پایه و درک از موضوع تدریس)	۳/۲۸
	پایین ترین	آگاهی از مراحل رشد و تئوری های آن	۲/۷۹
رفتاری	بالاترین	رفتار توأم با احترام و ادب با دیگران	۳/۵۲
	پایین ترین	انتقادپذیری	۲/۸۶
شخصیتی	بالاترین	اعتماد به نفس	۳/۲۴
	پایین ترین	داشتن خلق و خوی خوش	۲/۹۲
اجتماعی	بالاترین	پاسخگویی به دانش آموزان، والدین، مسئولین و جامعه	۳/۳۸
	پایین ترین	همیار یادگیرنده بودن	۲/۹۸
فکری	بالاترین	کنجکاوی ذهنی	۳/۱۵
	پایین ترین	توانایی خلق دانش (تولید مفاهیم و ایده های نو)	۲/۵۵
مدیریتی	بالاترین	مشارکت دادن فراگیران در جریان یاددهی - یادگیری	۳/۲۸
	پایین ترین	خودراهبر نمودن فراگیران در جریان یاددهی - یادگیری	۲/۸۶
عملکردی	بالاترین	فراهم نمودن زمینه کار گروهی	۳/۰۸
	پایین ترین	توانایی تبدیل مدرسه به سازمان یادگیرنده	۲/۵۶
اخلاقی	بالاترین	پابندی به ارزش ها، مذهب و اخلاقیات	۳/۷۲
	پایین ترین	داشتن رفتار دموکراتیک	۲/۹۲
حرفه ای	بالاترین	درک مسئولیت های اخلاقی و حرفه ای	۳/۳۱
	پایین ترین	همکاری لازم با جامعه، دانشگاه و موسسات مختلف	۲/۳۱

۳/۱۱	مشارکت در توسعه حرفه ای فردی و گروهی	بالاترین	یادگیری
۲/۴۵	یادگیری مادام العمر	پایین ترین	مادام العمر
۲/۷۰	استفاده مؤثر از رسانه های آموزشی	بالاترین	
۲/۳۰	کمک به فراگیران در استفاده از ICT در جستجو و تجزیه و تحلیل داده ها	پایین ترین	فن آوری

طبق جدول ۱ در تمامی مؤلفه های اصلی زیر مؤلفه ای که پایین ترین میانگین را کسب نموده است از سطح متوسط پایین تر است و به عبارتی در موارد ذکر شده صلاحیت های معلمان ضعیف می باشد. صلاحیت معلمان در زمینه فن آوری در تمامی زیر مؤلفه ها از سطح متوسط پایین تر است.

سؤال سوم پژوهش: آیا بین وضع موجود و مطلوب صلاحیت های حرفه ای معلمان دوره ابتدایی تفاوت وجود دارد؟

برای پاسخ به این سؤال از آزمون t وابسته استفاده شد. نتایج جدول ۲ نشان می دهد که بین وضعیت موجود و مطلوب صلاحیت های معلمان در تمام مؤلفه ها تفاوت معناداری وجود دارد و به عبارتی برای رسیدن به وضعیت مطلوب فاصله وجود دارد.

جدول ۲- مقایسه میانگین وضع موجود و مطلوب صلاحیت های حرفه ای معلمان

مؤلفه	وضعیت	میانگین	انحراف معیار	تفاوت میانگین	انحراف معیار	t																																														
آموزشی	موجود	۳/۱۴۹	۰/۶۱۵	۱/۳۱۶	۰/۶۵۲	۳۴/۸۸																																														
	مطلوب	۴/۴۶۵	۰/۳۶۴				تدریس	موجود	۲/۹۸۴	۰/۶۲۹	۱/۴۳۵	۰/۶۸۳	۳۶/۳۰	مطلوب	۴/۴۲۰	۰/۳۴۹	علمی	موجود	۳/۰۲۱	۰/۶۸۵	۱/۴۶۳	۰/۷۴۱	۳۴/۱۱	مطلوب	۴/۴۸۴	۰/۳۹۶	رفتاری	موجود	۳/۲۲۸	۰/۸۰۶	۱/۳۱۱	۰/۸۷۱	۲۶/۱۳	مطلوب	۴/۵۳۹	۰/۴۳۲	شخصیتی	موجود	۳/۱۲۰	۰/۷۸۸	۱/۳۰۴	۰/۸۴۷	۲۶/۵۸	مطلوب	۴/۴۲۴	۰/۴۶۸	اجتماعی	موجود	۳/۱۶۳	۰/۸۲۷	۱/۳۵۳	۰/۸۸۸
تدریس	موجود	۲/۹۸۴	۰/۶۲۹	۱/۴۳۵	۰/۶۸۳	۳۶/۳۰																																														
	مطلوب	۴/۴۲۰	۰/۳۴۹				علمی	موجود	۳/۰۲۱	۰/۶۸۵	۱/۴۶۳	۰/۷۴۱	۳۴/۱۱	مطلوب	۴/۴۸۴	۰/۳۹۶	رفتاری	موجود	۳/۲۲۸	۰/۸۰۶	۱/۳۱۱	۰/۸۷۱	۲۶/۱۳	مطلوب	۴/۵۳۹	۰/۴۳۲	شخصیتی	موجود	۳/۱۲۰	۰/۷۸۸	۱/۳۰۴	۰/۸۴۷	۲۶/۵۸	مطلوب	۴/۴۲۴	۰/۴۶۸	اجتماعی	موجود	۳/۱۶۳	۰/۸۲۷	۱/۳۵۳	۰/۸۸۸	۲۶/۵۶	مطلوب	۴/۵۱۶	۰/۴۱۶						
علمی	موجود	۳/۰۲۱	۰/۶۸۵	۱/۴۶۳	۰/۷۴۱	۳۴/۱۱																																														
	مطلوب	۴/۴۸۴	۰/۳۹۶				رفتاری	موجود	۳/۲۲۸	۰/۸۰۶	۱/۳۱۱	۰/۸۷۱	۲۶/۱۳	مطلوب	۴/۵۳۹	۰/۴۳۲	شخصیتی	موجود	۳/۱۲۰	۰/۷۸۸	۱/۳۰۴	۰/۸۴۷	۲۶/۵۸	مطلوب	۴/۴۲۴	۰/۴۶۸	اجتماعی	موجود	۳/۱۶۳	۰/۸۲۷	۱/۳۵۳	۰/۸۸۸	۲۶/۵۶	مطلوب	۴/۵۱۶	۰/۴۱۶																
رفتاری	موجود	۳/۲۲۸	۰/۸۰۶	۱/۳۱۱	۰/۸۷۱	۲۶/۱۳																																														
	مطلوب	۴/۵۳۹	۰/۴۳۲				شخصیتی	موجود	۳/۱۲۰	۰/۷۸۸	۱/۳۰۴	۰/۸۴۷	۲۶/۵۸	مطلوب	۴/۴۲۴	۰/۴۶۸	اجتماعی	موجود	۳/۱۶۳	۰/۸۲۷	۱/۳۵۳	۰/۸۸۸	۲۶/۵۶	مطلوب	۴/۵۱۶	۰/۴۱۶																										
شخصیتی	موجود	۳/۱۲۰	۰/۷۸۸	۱/۳۰۴	۰/۸۴۷	۲۶/۵۸																																														
	مطلوب	۴/۴۲۴	۰/۴۶۸				اجتماعی	موجود	۳/۱۶۳	۰/۸۲۷	۱/۳۵۳	۰/۸۸۸	۲۶/۵۶	مطلوب	۴/۵۱۶	۰/۴۱۶																																				
اجتماعی	موجود	۳/۱۶۳	۰/۸۲۷	۱/۳۵۳	۰/۸۸۸	۲۶/۵۶																																														
	مطلوب	۴/۵۱۶	۰/۴۱۶																																																	

فکری	موجود	۲/۸۱۵	۰/۷۲۹	۱/۵۸۶	۰/۷۷۹	۳۵/۲۸
	مطلوب	۴/۴۰۱	۰/۴۳۴			
عملکردی	موجود	۲/۸۶۲	۰/۷۱۲	۱/۶۳۰	۰/۸۴۳	۳۳/۶۷
	مطلوب	۴/۴۹۲	۰/۴۵۲			
مدیریتی	موجود	۳/۰۷۷	۰/۷۳۱	۱/۴۶۶	۰/۸۳۰	۳۰/۳۸
	مطلوب	۴/۵۴۴	۰/۳۷۶			
اخلاقی	موجود	۳/۳۹۹	۰/۷۷۵	۱/۱۸۲	۰/۸۲۱	۲۴/۹۱
	مطلوب	۴/۵۸۱	۰/۴۰۷			
حرفه ای	موجود	۲/۸۵۷	۰/۷۷۲	۱/۵۸۴	۰/۸۵۰	۳۲/۵۱
	مطلوب	۴/۴۴۱	۰/۴۹۲			
یادگیری مادام العمر	موجود	۲/۷۲۸	۰/۷۵۹	۱/۸۴۲	۰/۸۹۷	۳۵/۹۸
	مطلوب	۴/۵۷۰	۰/۴۳۹			
فن آوری	موجود	۲/۴۵۸	۰/۸۶۶	۲/۰۴۸	۱/۰۸۳	۳۳/۱۶
	مطلوب	۴/۵۰۶	۰/۴۹۱			

$P \leq 0/001$

بحث و نتیجه گیری

یافته های این مطالعه نشان داد که معلمان دوره ابتدایی از نظر صلاحیت های آموزشی، تدریس، علمی، رفتاری، شخصیتی، اجتماعی، فکری، مدیریتی، عملکردی، اخلاقی، حرفه ای، یادگیری مادام العمر و فن آوری از وضعیت مطلوبی برخوردار نیستند و صلاحیت آنان در مؤلفه های فن آوری، یادگیری مادام العمر، حرفه ای، عملکردی، فکری و تدریس از سطح متوسط کمتر است. یافته های پژوهش از نظر دسته بندی مؤلفه ها با پژوهش هانتلی (۲۰۰۳) و هونگ و همکاران (۲۰۰۸) مطابقت دارد. از نظر وجود نارسایی در مهارت های تدریس، عدم استفاده از مشارکت فراگیران، عدم استفاده از فن آوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش و نداشتن مهارت و آگاهی لازم در این رابطه و ناتوانی در برقراری پیوند بین درس و زندگی و ... با نتایج پژوهش عابدی (۱۳۸۲) و دانش پژوه (۱۳۸۲) همسو است.

دنیای در حال تغییر بیش از پیش نیازمند افرادی است که قادر به خودراهبری، بر عهده گرفتن سکان رشد و طراحی جریان بالندگی خود باشند. این مهارت نیازمند تمرین و ممارست

است و با برنامه های درسی تجویزی و قالبی امکان رشد قابلیت، خلاقیت و شکوفایی استعدادها وجود ندارد و این امر مستلزم تغییر و تحول در برنامه های تربیت معلم و برنامه های درسی مدارس و روش های تدریس است. تغییر و تحول در عرصه اطلاعات و شتاب گرفتن جریان تولید دانش و منسوخ شدن دانش کنونی، پرورش روحیه پژوهشگری و یادگیری مادام العمر، مطالعات تطبیقی، استفاده و بهره گیری از فن آوری های روز، تفکر پیش کنشی و خلاق را طلب می نماید در صورتی که یافته های پژوهش نشان می دهد که معلمان دوره ابتدایی در زمینه خودراهبر نمودن فراگیران، تبدیل مدرسه به سازمان یادگیرنده، یادگیری مادام العمر و کمک به فراگیران در استفاده از فن آوری اطلاعات و ارتباطات و به کارگیری آن در آموزش، توانایی خلق دانش و تولید مفاهیم و ایده های نو صلاحیت لازم را ندارند. با افزایش حجم تولید اطلاعات و سرعت تحول فن آوری، نیازی به پر کردن و انباشتن اطلاعات در مغز دانش آموزان نیست. در چنین شرایطی مهم ترین وظیفه معلم کمک به فراگیران در تشخیص نیازهای اطلاعاتی و انتخاب منابع مناسب در این رابطه از بین انبوه اطلاعات و منابع و همیار یادگیرنده بودن است در صورتی که نتایج نشان داد که معلمان دوره ابتدایی در این زمینه توانمند نیستند. معلم از کلیدی ترین اجزاء نظام آموزش و پرورش است و کاستی و کمبود سایر اجزاء در این جزء نیز تأثیر گذار است و توجه به کلیدی ترین جزء نظام آموزشی و ارتقاء دانش، نگرش و مهارت او ضروری است. معلم به عنوان پیشگام تحولات، در صورتی قادر به همراهی با تغییرات خواهد بود که با دانش، مهارت و نگرش لازم مجهز گردد در غیر این صورت ذات نایافته از هستی بخش، کی تواند که شود هستی بخش. یافته ها نشان داد که معلمان دوره ابتدایی در زمینه ایجاد محیط جذاب و با نشاط توانایی لازم را ندارند در صورتی که دانش آموزان به ویژه در دوره ابتدایی نیازمند چنین محیطی هستند. محیط خشک و قالبی و مدیریت آمرانه کلاس درس امکان رشد خلاقیت و ابتکار را از دانش آموز سلب می نماید. در راستای نتایج پژوهش رهنمودهایی از جمله، توجه به اهمیت و نقش معلم به عنوان عامل مؤثر در توسعه کیفی و محتوایی آموزش و پرورش، ایجاد مرکز سنجش صلاحیت های معلمان در آموزش و پرورش و سنجش صلاحیت های معلمان و اعطاء رتبه به آنها و مورد توجه قرار دادن صلاحیت معلمان جهت ادامه فعالیت، طراحی و تدوین برنامه های کیفی رشد و توسعه حرفه ای معلمان قبل و ضمن خدمت، در نظر گرفتن وضعیت موجود معلمان به عنوان نقطه

شروع تحول و برنامه ریزی ها در این مورد و اتخاذ سیاست های عملگرا به جای شعارگونه و تغییر و تحول در برنامه ها و خط مشی های استخدام و تربیت معلم پیشنهاد می گردد.

منابع

- دانش پژوه، زهرا و ولی اله فرزاد (۱۳۸۵) ارزشیابی مهارت های حرفه ای معلمان دوره ابتدایی، **فصلنامه نوآوری های آموزشی** شماره ۱۸، سال پنجم، زمستان
- دانش پژوه، زهرا (۱۳۸۲) **سنجش مهارت های حرفه ای (تدریس) معلمان دوره راهنمایی (علوم و ریاضی)**. مؤسسه پژوهشی و برنامه ریزی درسی و نوآوری های آموزشی، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی
- رووف، علی (۱۳۷۹) **جنبش جهانی برای بهسازی تربیت معلم**. تهران: انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- شعبانی، زهرا (۱۳۸۳) بررسی تطبیقی برنامه تربیت معلم ایران و چند کشور جهان، **فصلنامه تعلیم و تربیت**، سال بیستم شماره ۳ پیاپی ۷۹ پاییز ص ۱۵۹-۱۲۱
- شمس، محمد شهاب (۱۳۸۴) **فن آوری های اطلاعات و ارتباطات در عرصه آموزش معلمان**، کمیسیون ملی یونسکو. تهران: انتشارات صافی، احمد (۱۳۸۵) **مسائل آموزش و پرورش ایران و راه های کاهش آن**. تهران: نشر ویرایش.
- صافی، احمد (۱۳۸۲)، **تربیت و تأمین معلم در ایران، فصلنامه تعلیم و تربیت**، پژوهشکده تعلیم و تربیت، شماره ۷۳-۷۲، زمستان ۱۳۸۱ بهار ۱۳۸۲
- عابدی، لطفعلی (۱۳۸۲) تأملی بر سطوح سه گانه آرمانی، رسمی، تجربه شده برنامه درسی تربیت معلم، **فصلنامه تعلیم و تربیت**، شماره ۷۲-۷۳، ص ۴۵-۸۷
- ملکی، حسن، (۱۳۸۴) **صلاحیت های حرفه معلمی**. تهران: انتشارات مدرسه.
- Grant, Carl A. & Maureen Gillette(2006) A Candid Talk to Teacher Educators about Effectively Preparing Teachers Who Can Teach Everyone's Children, **Journal of Teacher Education** , Vol. 57, No. 3
- Hong, Jon-Chao & Jeou-Shyan Horng& Chan-Li Lin& Lih-Juan ChanLin (2008) Competency disparity between pre-service

- teacher education and in-service teaching requirements in Taiwan, **International Journal of Educational Development**, Vol.28, Issue 1
- Huntly, Helen(2008) Teachers'Work: Beginning Teachers' Conceptions Of Competence, **The Australian Educational Researcher**, Vol. 35, No.1
- Huntly, Helen(2003) Teachers'Work: **Beginning Teachers'Conceptions Of Competence**, Thesis ,Central Queensland University
- Koster,Bob & Mieke, Brekelmans& Fred, Korthagen&Theo, Wubbels(2005) Quality requirements for teacher educators, **Teaching and Teacher Education** Vol .21, Issues 2
- Lee, john chi kin , Wing po ,Lam & Yuk yung Li.(2003). Teachers Evaluation and Effectiveness in Hong Kong : Issues and Challenges , **Journal of Personnel in Education** , Vol 17 , N 1
- Moreno, Juan Manuel , (2007). Do the initial and the continuous teachers' professional development sufficiently prepare teachers to understand and cope with the complexities of today and tomorrow's education? **Journal of Eductional Change** Vol .8, No.2 June , Springer Netherlands
- Unesco (2008) **ICT Competency standards for teachers Competency Standards Modul** Available at: <http://www.unesco.org/en/competency-standards-teachers>